

**ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ПОТОЦИ НА БАЛКАНСКИЯ ПОЛУОСТРОВ –
БЪЛГАРИЯ, РУМЪНИЯ
TOURISTS FLOWS ON THE BALKAN PENINSULA – CASE STUDY OF
BULGARIA AND ROMANIA**

Красимир Александров*, Йорданка Икова, Лиляна Икова***
Krasimir Aleksandrov*, Yordanka Ikova**, Lilyana Ikova*****

*E-mail: kva@dir.bg

**E-mail: jd.ikova@abv.bg

***E-mail: lilyikova@gmail.com

Abstract

The article presents a current analysis and comparison of tourist flows in Bulgaria and Romania, after the effects of the World Economic Crisis.

European tourism is represented as the main driving force behind international tourist flows. The position of Bulgaria and Romania, as part of the European union, is defined. The similarities between the two countries are pointed out: geographical location, tourist product, supply and demand, a wide variety of tourist resources that make both countries attractive tourist destinations.

The World Economic Crisis has been revised. The argument made by the authors is that Bulgaria and Romania are two of the countries with the weakest economies in the EU. There are some distinctions in each country's economic state, which are also true for tourism and tourists flows. The contribution of tourism to the GNP of Bulgaria and Romania in the period 2011-2013 has been analyzed. The comprised data show, that during the examined period there are no tendencies for an increase in direct GNP contribution of tourism in Bulgaria, whereas Romania enjoys a greater direct contribution to GNP and tourism follows the general trend in contribution set in the EU as a whole.

The relative share in direct contribution to GDP by the sector of tourism is examined. It is underlined that tourism has been regarded as a structure-defining industry in Bulgaria for the past few years. While GDP contribution of tourism in Romania is significantly smaller, compared to Bulgaria, as well as to the EU.

The article gives an analysis of the labour market in Bulgaria and Romania. The results conclusively show a negative tendency in Bulgaria – a decline in employment directly connected to tourism. In Romania employment directly connected to tourism is significantly higher. Tourism is responsible for a lot more employment opportunities in Romania compared to Bulgaria.

The relative share of employment opportunities supplied by tourism in Bulgaria is significantly larger compared to Romania, but it is gradually decreasing.

The share of tourism in employment in Romania is considerably smaller and closer as a percentage to the average of other members of the EU.

Tourist flows and revenue are presented, classified according to different criteria including: income from foreign visits, contribution of foreign visits income to total imports income. Data show that both countries remain at the bottom of economic classifications regarding tourism in the EU.

Key words: tourists flow, economic contribution, tourism development.

ВЪВЕДЕНИЕ

Туризмът е един от най-бързо развиващите се сектори в световната икономика. Той има потенциал за реализиране на икономически растеж, за създаване, запазване и разширяване на трудова заетост, както и за развитието на периферните, селските и по-слабо развитите райони.

В света днес има три големи района, в които се зараждат туристическите потоци, и това са Европа, САЩ, Япония и Австралия. Европа осигурява най-интензивния туристически поток в света както вътре в континента, така и от континента за другите туристически райони. Европа успява да привлече над половината туристи от цял свят и се превръща в най-бързо разрастващия се туристически регион. Европейският съюз представлява важна туристическа дестинация, като шест от неговите държави членки са сред десетте най-предпочитани дестинации в световен мащаб. Туризмът е важен фактор за развитие на всички европейски региони.

Предизвикателство за традиционните дестинации като Стара Европа е появата на множество нови дестинации. Ясно се очертава тенденцията за по-бърз растеж на новите икономически дестинации в сравнение с напредналите. Очакванията са за периода 2010–2030 г. новите икономики да удвоят растежа на международните туристи с 4,4% годишно в сравнение с този на напредналите икономики с 2,2% годишно. Пазарният дял на новите икономики нараства значително – от 30% през 1980 г. на 47% през 2013 г., като прогнозите са той да достигне 57% през 2030 г., което означава 1 милиард международни туристи.

България и Румъния са част от европейското пространство, но са и част от новите икономики. И двете страни разполагат с богато разнообразие от туристически ресурси, което ги прави търсени туристически дестинации и представлява сериозна предпоставка за развитие на туризма. Предпоставка, която, развивайки се, ще допринесе за осъществяването на стабилен икономически растеж.

През последните няколко десетилетия туризмът е обект на продължаващо разширяване и диверсификация. Наред с традиционните дестинации се появяват и множество нови дестинации, което го прави един от най-динамично развиващите се отрасли. Според дългосрочната оценка на бъдещите тенденции в туризма на СOT „Tourism Towards 2030“ броят на международните туристи в света в периода 2010–2030 г. се очаква да нараства средно с 3,3% годишно.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ТУРИЗЪМ

Европа привлича милиони туристи, което превръща туризма във водещ отрасъл в икономиките на повечето страни, членки на ЕС.

Директният принос на сектора *Туризм* към световния брутен вътрешен продукт (БВП) е над 2 трилиона щатски долара за 2013 г. или 2,9%. За Европа този принос е в размер на 663,7 млрд. долара, т.е. 3,1%.

Европейският туризъм има водеща позиция в световния туризъм като основен генератор на международните туристически потоци. Европа разполага с много туристически ресурси, модерна туристическа база, предлагане на разнообразни туристически услуги и прием на туристи от цял свят. Европейската природа е изключително разнообразна, континентът е люлка на хилядолетни цивилизации. Разположените на сравнително малка територия много богати на туристически ресурси страни и високата степен на икономическо развитие на страните от Западна Европа стимулира непрекъснатото разрастване на туристическите потоци. Европейският съюз е една от най-значимите туристически дестинации, а шест от държавите членки са сред десетте най-предпочитани дестинации от туристите в света.

България и Румъния са част от европейското пространство. И двете страни разполагат с богато разнообразие от природни и културни дадености. Те имат уникална концентрация на туристически продукти на малка територия. В Европа България има най-високата концентрация на термални минерални води. Множество планински и морски курорти с изградена инфраструктура, както и невероятно културно-историческо наследство, което е благоприятна алтернатива на пазари със сходни или по-добри туристически ресурси. Двете страни са част от Балканския полуостров като географско положение и като туристически продукт и предлагане. Традиционно Балканите и най-вече източните страни – България, Гърция, Турция и Румъния, са евтина туристическа дестинация, което автоматично ги поставя в конюнктурата на по-ниските ценови равнища – с много на брой туристи, но значително по-ниски приходи от средните за ЕС.

Два са основните фактори, които определят облика на съвременната световна и националните икономики, съответно развитието на туризма и туристическите потоци – глобализацията и световната финансово-икономическа криза.

Икономическото самоопределение на България е неразривно свързано с нейното вписване в съвременното световно стопанство и процеса на глобализация, което изисква тя да бъде изследвана задълбочено.

Развитието на туризма е един от шансовете на малки страни като България за участие в глобалните промени в света. Туризмът дава възможности за интензивно развитие от нов тип, свързано с принципите на устойчивото развитие. В повечето страни в света той е високодоходен отрасъл. Изследване на Световния съвет за туризъм и пътувания (WTTS 2014) показва, че делът на туризма в световния БВП нахвърля два пъти този на автомобилостроенето и е с почти една трета по-висок от този на

химическата промишленост. Туризмът генерира почти същия БВП като секторите *Образование* и *Комуникации* и около една втора от генерирания от световната банкова индустрия и финансови услуги.

Туризмът носи големи печалби, тъй като скоростта на обръщение на капитала при него е средно четири пъти по-високо, отколкото в другите отрасли. Разходите за създаването на едно работно място са 20 пъти по-малки, отколкото в промишлеността.

Туризмът оказва положително въздействие върху икономическото развитие, като създаване на работни места, нарастване на инвестициите и доходите, създаване на възможности за развитие на средни и малки фирми, както и усъвършенстване на инфраструктурата. Той подпомага развитието на международните икономически и политически връзки със света, както и взаимното културно обогатяване. От тази гледна точка туризмът е ефективен инструмент за подобряване на икономическата, социалната и екологичната ситуация в глобализиращия се свят.

СВЕТОВНАТА ФИНАНСОВО-ИКОНОМИЧЕСКА КРИЗА

В условията на високоинтегрирана глобална икономика възникването на проблем в една част от системата води до сериозни последици за други нейни части. Светът през 2008–2009 г. преживя една от най-дълбоките рецесии след 1929 г. Причините за избухването, разпространението и изострянето на съвременната глобална финансово-икономическа криза са много и комплексни.

Бързо развилата се дългова криза, прераснала във финансова, а след това и във всеобхватна икономическа криза, доведе до силно забавяне на икономическия растеж в целия свят. Продоволствена, суровинна, финансова и икономическа, кризата оказва въздействие върху всички страни, както развити, така и развиващи се. За всяка една това се осъществи по различен начин и в различна степен в зависимост от уязвимостта им към външни икономически удари. Негативните ефекти от глобалната икономическа криза много бързо се разпространиха в по-бедните и уязвими страни и сериозно заплашиха да подкопаят постигнатия напредък в икономическата и социалната област. Цялостната икономическа нестабилност и негативното ѝ въздействие върху икономическия растеж и доходите предизвика значителни и дългосрочни последици в социален план.

Бързото нарастване на потребителските кредити предизвиква все по-задълбочаваща се социална поляризация, характерна за преобладаващата част от съвременните държави, която се проявява на национално и на интернационално ниво. Безработицата надхвърли естествените си граници. По данни на международната организация по труда една четвърт от населението на ЕС и днес продължава да живее в бедност. До преди пет години в границите на бедността живеят 116 млрд. от гражданите на Съюза, а днес те са 123 млрд. души, т.е. 24% от населението. „Икономическото

възстановяване на европейските страни е бавно, крехко и неравномерно“, според еврокомисаря по заетостта Ласло Андор.

България и Румъния се сблъскват с глобалната икономическа криза в цялото многообразие на нейни проявления като намаляване на реалния брутен вътрешен продукт, масови фалити и закривания на фирми, висока безработица, спад на жизненото равнище на населението, нарастване на бедността, изостряне на социалните противоречия.

Двете страни са на едно от последните места в Европа по равнище на икономическо развитие и това не е от „вчера“. Те са се развивали и се развиват, но другите европейски страни са се развивали по-добре, затова дистанцията остава и дори нараства. По основните икономически, технико-икономически, екологични и други показатели България и Румъния изостават от развитите европейски страни с 40-50 и повече години. Двете страни, независимо от множеството различия в икономическото и политическото си развитие, влязоха в глобалната икономическа криза уязвими, затова и излизането им от нея е много по-трудно и по-продължително. Днес те все още са далеч от края на кризата, независимо от подобряването на основните макроикономически показатели.

Туризмът е един от малкото отрасли, които в условията на продължаващата икономическа криза през периода 2010–2013 г. отбелязва нарастване както по количествени, така и по стойностни показатели.

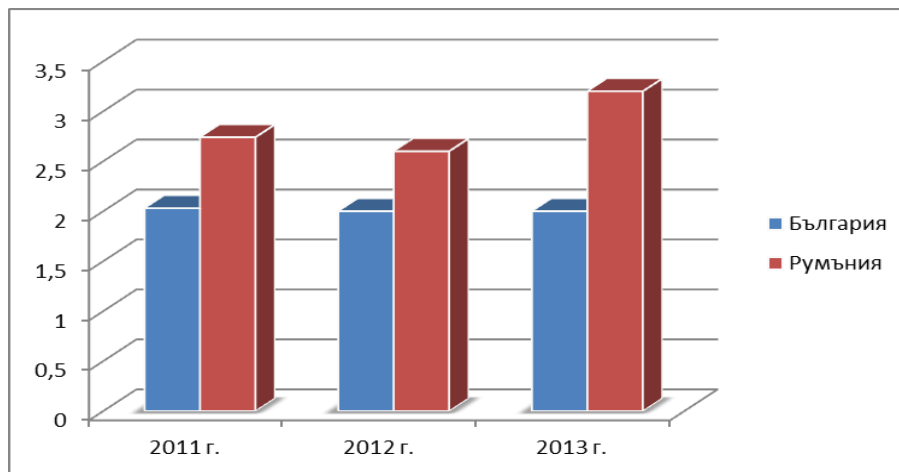
Икономическото значение на туризма се измерва с прекия принос на туризма към БВП, прекия принос за заетостта, приходите от външни посещения и техния принос за общия внос.

България и Румъния са страните с най-слаби икономики в ЕС, но по различни показатели има разминавания в положението на двете страни, което е в сила и за туризма и туристическите потоци.

ПРИНОС НА ТУРИЗМА КЪМ БНП НА БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ

България е на едно от последните места в ЕС по БВП на човек от населението дори и като се елиминират ценовите разлики между отделните държави. Ние произвеждаме най-малко от всички страни от Съюза. През миналата година производството на стоки и услуги на човек от населението е било с 53% по-малко от средното за ЕС, а в Румъния – с 50% по-ниско.

В България за последните три години (2011-2013 г.) прекият принос на туризма в БНП е по два милиарда долара на година и няма тенденция към нарастване на тази сума, докато в Румъния прекият принос в БНП е по-голям и бележи една противоречива тенденция от 2,74 млрд. долара през 2011 г., намалява на 2,6 млрд. през 2012 г., след което има сериозно увеличение с 600 млн. долара.

Фиг. 1. Пряк принос на П и Т в БВП

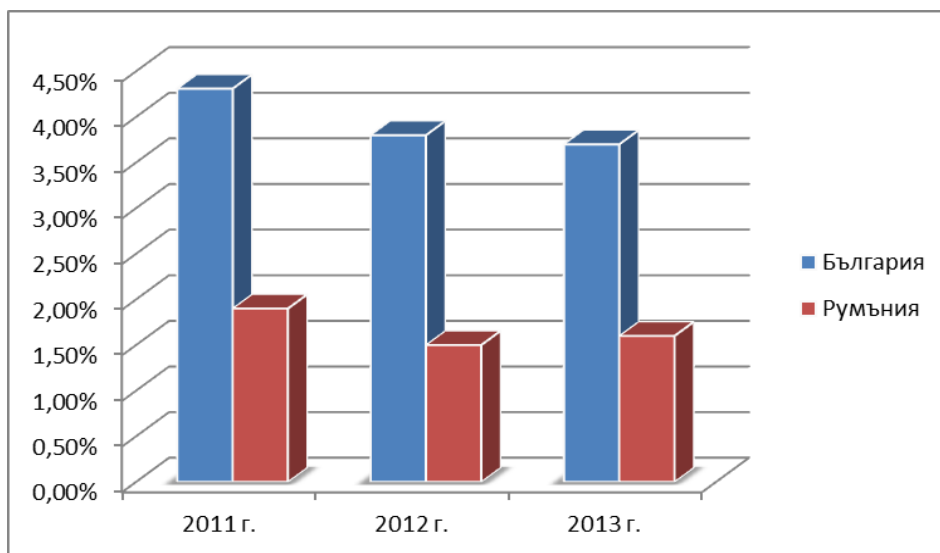
Туризмът в Румъния следва общата тенденция на принос, характерна и за ЕС като цяло.

Относителният дял на прекия принос на сектора *Туризм* в БВП на България бележи тенденция на спад от 4,3% за 2011 г. и на 3,7% за 2013 г. Този дял е много по-висок от средния за страните от ЕС, което означава, че останалите отрасли на икономиката създават значително по-малко, независимо че приносът им в БВП на страната нараства, доказателство че икономиката на България се развива с изключително бавни темпове.

През последните години туризмът в нашата страна се приема за структуроопределяща индустрия, която генерира общо близо 14% от БВП.

За Румъния относителният дял на туризма в БВП на страната е значително по-малък както в сравнение с България, така и с ЕС. Общият принос на туризма е малко над 5%, а това означава, че в Румъния другите отрасли на икономиката работят по-добре и макропоказателите ѝ в сравнение с нашата икономика са по-добри. Перспективите за развитие и възможен икономически растеж при тях са значително по-оптимистични.

Важността на сектора *Туризм* по отношение на трудовия пазар е ясно изразена в световен мащаб. Туризмът е един от най-големите генератори на възможности за работа със средно 50 новооткрити работни места за всеки 1 млн. похарчени долара, което е два пъти повече работни места от създадените от секторите *Финансови услуги*, *Комуникации* и *Автомобилостроене* в света.

Фиг. 2. Относителен дял на прекия принос на П и Т в БНП

В България и Румъния кризата на пазара на труда е по-тежка и по-продължителна от тази в развитите страни от ЕС. Заетостта е в застой, а безработицата нараства.

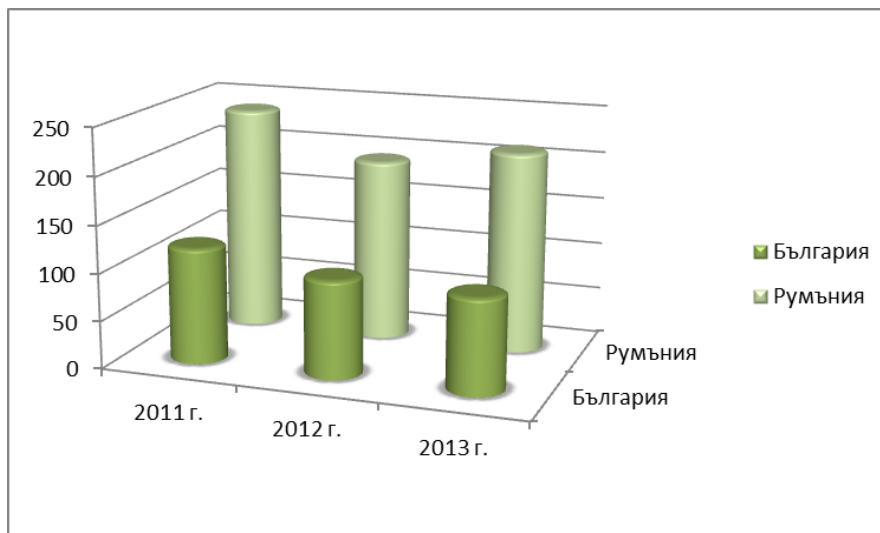
В условията на икономическа криза туризмът е много важен, тъй като той е един от основните генератори на възможности за работа. Туризмът осигурява заетост както пряко в туризма, така и индиректно в много по-широк кръг от дейности, свързани с туризма.

В България пряката заетост в туризма намалява от 122,2 хил. работни места през 2011 г. на 102,9 хил. през 2012 г. и 100,1 хил. през 2013 г., отрицателна тенденция, която влошава ситуацията на трудовия пазар. Делът на безработните от 2009 г. до днес нараства и през 2013 г. той е 12,9% от работната сила в страната.

През изследваните три години младежката безработица е на високо ниво от 28,4% и спадът на заетостта в туризма се отразява най-силно точно на нея, тъй като в туризма са заети и се търсят за работа предимно млади специалисти.

В Румъния пряко заетите в туризма са значително повече – през 2011 г. те са 238,8 хил., намаляват с 45,6 хил. през 2012 г. и нарастват с 19,3 хил. през 2013 г., но не успяват да достигнат нивото от 2011 г.

Туризмът осигурява значително повече работни места в Румъния в сравнение с България. Това е голям плюс за Румъния и факт, показващ разминаването на възможностите и тяхната реализация в развитието на туризма в нашата страна.

Фиг. 3. Пряк принос за заетостта на П и Т в хил. работни места

Относителният дял на работните места, осигурявани от туризма в общата заетост в страната, е значително по-голям от този в Румъния, като постепенно намалява и през 2013 г. е 3,4%.

Тези данни показват, че икономиката на България все още е в състояние на икономическа криза, останалите сектори не функционират нормално и не успяват да осигурят нови работни места.

Делът на туризма в заетостта в Румъния е значително по-нисък и много близък като процент до средния за страните от ЕС – около 2,8%, което показва, че другите сектори на икономиката функционират значително по-добре и заетите в тях са повече от тези в нашата страна.

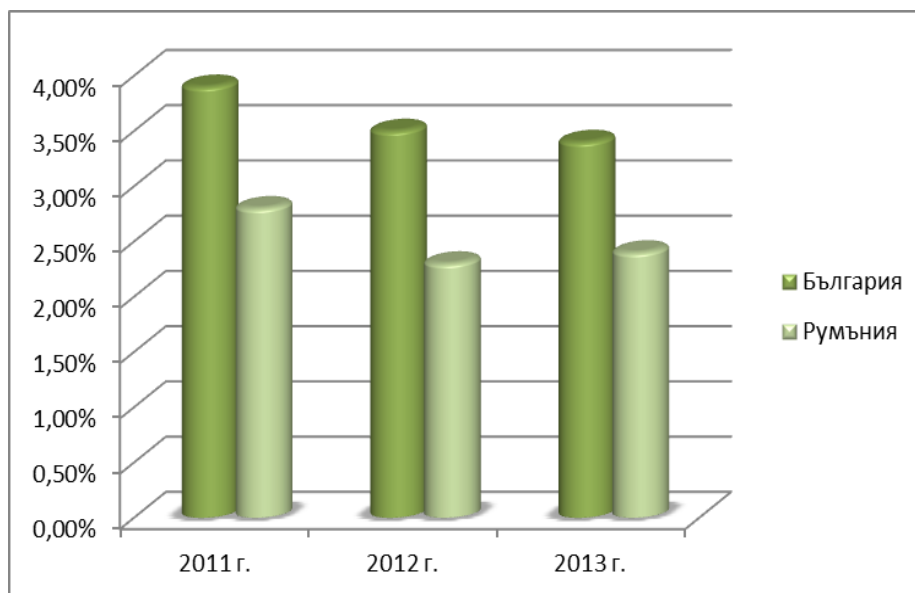
Туристическите потоци и приходите от тях можем да класифицираме по различни критерии.

Според произхода и националната принадлежност има два типа потоци – външни посещения (visitors export), т.е. международен туризъм, и вътрешни посещения, т.е. вътрешен туризъм.

Външните посещения играят сериозна икономическа роля и са с основно значение за туристическото развитие на всяка страна. Външни посещения според изискванията на WTTC представляват разходите, които чуждестранните туристи правят в страната за бизнес и развлекателни посещения, включително и разходите за транспорт.

Водещ показател за дестинацията България са туристическите ресурси. Страната ни е богата с уникални природни дадености. Благоприятните климатични условия, множеството планински курорти и 378-километровата брегова ивица са притегателни за много туристи, особено от европейски страни без излаз на море, съчетано с планини.

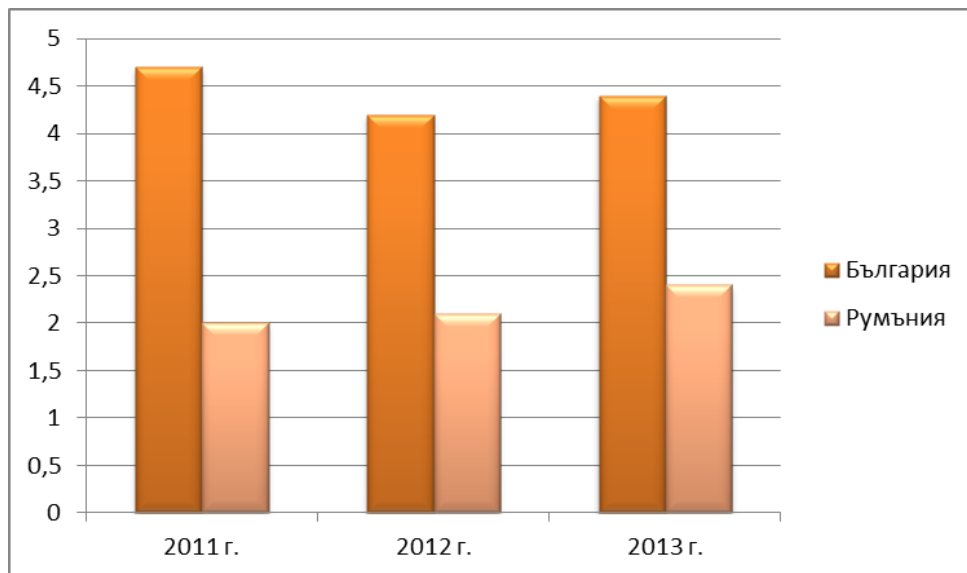
Фиг. 4. Относителен дял на прекия принос на П и Т за заетостта – хил. работни места

Приходите от външни посещения, измерени в млрд. долара, които чуждестранните туристи носят на България през 2011 г., са в размер на 4,7 млрд. долара, през 2012 г. намаляват на 4,2 млрд., а през 2013 г. са 4,4 млрд. долара, докато в Румъния през същите години има непрекъснато нарастване от 2 млрд. на 2,1 млрд, след което през 2013 г. достигат 2,4 млрд. долара.

В нашата страна приходите от международен туризъм са значително по-големи, но колебливи, и след спада през 2012 г. не успяват да достигнат резултатите от първата година. Посещенията на чуждестранните туристи за същия период непрекъснато нарастват, което показва, че България си остава една от евтините дестинации.

Същата констатация е в сила и за Румъния, независимо че при тях тенденцията е към слабо нарастване, което както и в нашата страна е съпроводено със значително по-бързо увеличаване на броя на туристите.

Анализът на приноса на външните посещения в общия внос потвърждават този извод – расте броят на чуждестранните туристи, посетили през последните години и двете страни, без това да носи нарастване на приходите от тези посещения.

Фиг. 5. Външни посещения

За България относителният дял на приходите от външните посещения в общия внос от 14,5% – 2011 г., става 12,2% – 2012 г., и достига 12% през 2013 г., без да има съществени изменения на вноса през същите години.

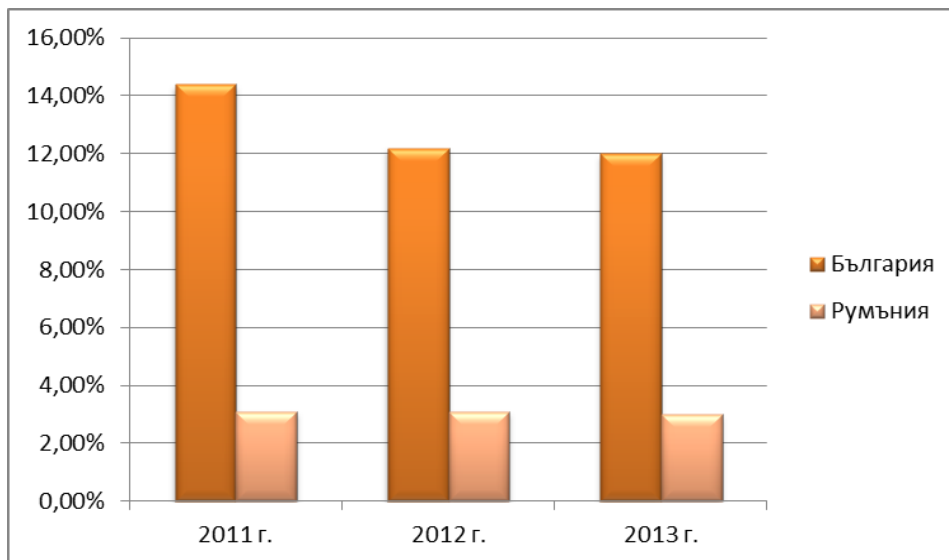
В Румъния делът на приходите от външни посещения е още по-нисък – между 3,1% и 3% за трите години.

Данните недвусмислено показват, че двете страни остават в дъното на икономическите класификации и по отношение на туризма.

За България икономическата криза е фактор, който не може и не бива да се пренебрегва, но неоспорим факт е, че през последните двадесет години няма адекватна политика за развитие на туризма у нас.

Инертността на държавата и местните органи на властта лишава от гъвкавост туристическата индустрия у нас, налице е изостаналост на туристическия продукт и неговото неадекватно предлагане на фона на все по-бързо развиващия се световен пазар.

Туризмът в Европейския съюз е един от най-значимите източници на приходи. Генерираните общи приходи от туризъм, в това число и пътнически транспорт, надхвърлят 1,2 трилиона долара от световния експорт или средно по 3,4 млрд. на ден. Експортът на туризъм е 30% от търговски услуги и 6% от общия експорт на стоки и услуги.

Фиг. 6. Принос на външните посещения за общия внос (в %)

Според дългосрочната оценка на тенденциите в туризма на СOT „Tourism Towards 2030“ броят на международните туристи в света в периода 2010-2030 г. се очаква да нараства с 3,3% годишно, което означава приблизително 43 млн. повече туристи всяка година.

Прогнозите са до 2030 г. броят на международните туристи да достигне 1,8 млрд. души. Тенденцията е новите икономически дестинации да имат много по-бърз растеж от традиционните в развитите страни. Очакванията са за периода 2010–2030 г. новите икономики да удвоят растежа на международните туристи, т.е 4,4% годишно в сравнение с този в напредналите икономики – 2,2% годишно.

ИЗВОДИ

1. Туризмът е един от най-бързо развиващите се сектори в световната икономика.
2. Глобализацията и световната финансово-икономическа криза са двата основни фактора, определящи развитието на туризма и туристическите потоци в нашето съвремие.
3. Икономическото измерение на глобализацията включва многократното нарастване на световните потоци от стоки и услуги, капитал, труд и информация.
4. Икономическото самоопределение на всяка отделна страна е неразривно свързано с вписването ѝ в съвременното световно стопанство и процеса на глобализация.

5. Глобалната икономическа криза се отразява отрицателно върху туризма.

6. България и Румъния влизат в икономическата криза със слаби икономики, икономическите проблеми продължават и днес.

7. България и Румъния по основните макроикономически показатели са страните с най-слаба икономика в ЕС.

8. Двете страни по различните икономически показатели имат различия, което е в сила и за туризма и туристическите потоци.

9. България и Румъния разполагат с богато разнообразие от природни и културни дадености, множество планински и морски курорти с изградена инфраструктура, което е благоприятна алтернатива за развитие на туризма.

10. Туризмът е един от най-големите генератори на възможности за работа със средно 50 новооткрити работни места за всеки 1 млн. похарчени долара в световен мащаб.

11. В България и Румъния кризата на пазара на труда е по-тежка и по-продължителна от тази в развитите страни от ЕС.

12. В България заетостта в туризма намалява на фона на общото нарастване на безработицата, докато в Румъния секторът осигурява значително повече работни места.

13. България и Румъния остават една от евтините дестинации в Европа. Посещенията на чуждестранните туристи непрекъснато нарастват, докато приходите от външни посещения намаляват.

14. Туристическите потоци в България отчитат постоянен растеж на общия брой туристи, докато приходите се движат колебливо – с леко намаляване за 2012 г. и слабо повишаване през следващата година, а в Румъния и двата показателя нарастват.

15. В България и Румъния в туризма се наблюдават добри практики, добри проекти и реализации, но със сигурност може да се заяви, че това не е трайна тенденция, поне до настоящия момент.

16. Слабият икономически растеж в туристическата индустрия на двете страни е недостатъчен, за да се преодолеят последиците от глобалната икономическа криза.

17. Развитие на туризма дава шансове на малките страни, като България и Румъния, за интензивно развитие от нов тип по принципите на устойчивото развитие.

LITERATURE

WTTC Travel & Tourism Economic Impact 2011-2014

Statisticheski godishnik 2012 г., NSI, Sofia

Statisticheski справочник 2013 г., NSI, Sofia

Ministerstvo na ikonomikata i turizma www.world.tourism.org

Рецензент – гл.ас. д-р Иван Килимперов

E-mail: kilimperov@abv.bg